

*Виступ на міжнародній конференції
"Карпатський регіон та його роль в
забезпеченні безпеки і співробітництва у
Європі", Ужгород, 11-12 червня 2008 року*

Олексій Їжак

**Іноземна військова присутність в країнах Карпатського регіону:
виклики і значення для європейської безпеки.**

Іноземна військова присутність в країнах Карпатського регіону безпосередньо стосується України, Польщі та Румунії, однак опосередковано впливає на всю систему європейської безпеки. Для України це питання стає дедалі конфліктнішим і його вирішення поступово перетворюється на один з головних пріоритетів політики національної безпеки.

Незважаючи на стратегічну важливість і політичну резонансність питань іноземної військової присутності, визначити сам цей предмет доволі складно. Можна розглядати у кілька різних форм даного явища.

1. Іноземні військові бази.

На сьогодні серед країн Карпатського регіону така форма іноземної військової присутності має місце тільки в Україні. Місця розташування російських збройних сил знаходяться під російським прапором. Україна позбавлена можливостей їх контролювати. Російські військові бази у Криму включають головну базу у Севастополі, а також аеродроми, полігони, склади в інших районах Криму. Чорноморський флот Росії великою мірою контролює навіть цивільну інфраструктуру Севастополя.

У майбутньому статус військової бази може отримати місце базування перехоплювачів третього позиційного району протиракетної оборони (ПРО)

США у Польщі, однак на сьогодні статус цього об'єкта є предметом переговорів.

2. Передові місця розташування.

У Румунії (спільно з Болгарією, яка не є країною Карпатського регіону) призначені для розташування Оперативно-тактичних сил "Схід" Європейського командування США (Joint Task Force – East, JTF-East). Офіційний статус цих об'єктів — "передові операційні позиції" (Forward Operating Sites, FOS). До їх числа належать база Міхаїл Когальнічану (Mihail Kogalniceanu, МКАВ), полігони Бададаг (Babadag), Чинку (Cincu), Смардан (Smardan)¹. Вони знаходяться під національним командуванням Румунії і мають статус румунських військових баз. За двосторонніми угодами на них на ротаційній основі розташовуються американські військові підрозділи.

Юридично ці об'єкти не є іноземними військовими базами, оскільки над нами зберігається національний контроль. Однак на рівні загального сприйняття їх часто кваліфікують як іноземні військові бази.

3. Багатонаціональні штаби та навчальні центри.

Створення багатонаціональних штабів і навчальних центрів є поширеною практикою у рамках НАТО. Вони створюються як на рівні командної структури Альянсу, так і на рівні структури сил країн-членів.

На сьогодні такі об'єкти серед країн Карпатського регіону існують тільки у Польщі. У місті Бидгощ (Bydgoszcz) розташований Центр тренування об'єднаних сил (The Joint Force Training Centre, JFTC), який спільно підпорядкований Союзному опануванню операцій (Allied Command Operations, АСО) і Союзному командуванню трансформації (Allied Command Transformation, АСТ). У місті Щецин (Szczecin) розташований штаб багатонаціонального корпусу "Північ-схід" (Multinational Corps Northeast, MNC-NE).

¹ Zdzislaw Lachowski. Foreign Military Bases in Eurasia. SIPRI Policy Paper No. 18. Stockholm International Peace Research Institute. June 2007. <http://books.sipri.org/files/PP/SIPRI18.pdf>

Зазначені об'єкти так само не мають статусу військових баз, оскільки вони не мають бойових функцій. Статус їх працівників наближений до дипломатичного.

Існують також інші форми двосторонньої та багатосторонньої військової співпраці, такі як надання за необхідності об'єктів інфраструктури однієї країни у використанні іншої (наприклад портів та аеродромів), або виділення для багатонаціональних військових формувань національних підрозділів. Проте така співпраця не пов'язана з військовою присутністю у мирний час.

Найбільш потужним військовим угрупованням на територіях країн Карпатського регіону залишається Чорноморський флот Російської Федерації.

Для Чорноморського флоту РФ на території України згідно з базовими угодами встановлені такі обмеження: 25 тис особового складу, 103 бойових кораблів та катерів, 22 бойових літаків, 132 бойові броньовані машини, 24 артилерійські системи. Об'єкти Чорноморського флоту Росії у Криму займають площу у 18,2 тис гектарів. Фактично ЧФ РФ налічує у Криму біля 14 тис особового складу, і тільки частина кораблів знаходяться у боєздатному стані. Тобто бойовий потенціал ЧФ РФ у Криму менший дозволеного рівня. Однак механізми верифікації відсутні.

Для порівняння: чисельність особового складу військово-морських сил України складає 14,5 тис осіб, боєздатними є 17 бойових кораблів та катерів². З огляду на нинішні параметри ЧФ РФ можна говорити про баланс сил у Криму. Однак після виконання програми реформування військово-морські сили у 2011 році налічуватимуть 11 тис осіб, включаючи 9 тис військовослужбовців. Тобто, баланс сил у Криму, передбачений комплексом угод про базування ЧФ РФ, зміниться на користь Росії, навіть якщо вона не буде вибрати встановлені ліміти.

Показовим є співвідношення кількості російських військ на українській території і Збройних Сил України (ЗСУ). На сьогодні ЗСУ налічує 191 тис осіб,

² Біла Книга 2007: оборонна політика України. - Міністерство оборони України, 2008. – 120 с. – с.111.

у тому числі 148 тис військовослужбовців³. Тобто російська військова присутність на території України дорівнює 10 % від кількості військовослужбовців Збройних Сил України. У разі збільшення чисельного складу ЧФ РФ до максимального дозволеного рівня цей показник сягатиме 17 %. Після виконання Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006 – 2011 роки співвідношення чисельності військовослужбовців у ЗСУ (116 тис) і у ЧФ РФ складатиме від 12% (при збереженні його нинішніх кількісних параметрів) до 21% (при нарощуванні до максимально дозволених рівнів).

Чорноморський флот РФ являє собою потужне оперативне угруповання, яке значно впливає на баланс сил у Європі. Його нинішня чисельність дорівнює чисельності збройних сил Словаччини, а при досягненні максимально дозволених рівнів він стає порівняним зі збройними силами таких країн, як Чехія, Данія та Норвегія⁴.

На відміну Американські війська на румунській території налічують приблизно 2 300 осіб, що становить тільки 3 % від чисельності збройних сил Румунії⁵. Площа об'єктів у Румунії, які використовується американськими військами, дорівнює приблизно 12 тис гектарів (у тому числі 8,5 тис гектарів у Смардані і 2,7 тис — у Бададазі)⁶. Тобто за чисельністю військ і впливом на оборонну політику країни тактичне угруповання США у Румунії на порядок слабше за Чорноморський флот РФ, хоча за площею території, що використовується, воно з ним порівняне, причому в обох випадків лівова частка території припадає на полігони. Однак треба враховувати, що 18,2 тис гектарів Чорноморського флоту, по-перше, знаходяться під його безроздільним контролем, і, по-друге, розташовані у курортній зоні. Натомість об'єкти США у Румунії знаходяться під румунським контролем і використовуються спільно.

³ Закон України № 125-VI від 12 лютого 2008 року.

⁴ The Military Balance 2007-2008. IISS. – pp. 103-153.

⁵ FAQ on U.S. Forces Presence in Romania. Embassy of the United States in Bucharest.
http://bucharest.usembassy.gov/US_Policy/FAQ_US_Forces_Presence_in_Romania.html

⁶ Axis Information and Analysis 06.01.200618:44 (GMT) – News
<http://www.axisglobe.com/news.asp?news=5510>

Крім того, вони розташовані у глибині території на відстані від чорноморського узбережжя і курортних зон.

Об'єкти НАТО і ймовірна база ПРО США у Польщі ще менші. Центр тренування об'єднаних сил у Бидгощі має постійний персонал приблизно 90 осіб і до тисячі осіб, що проходять навчання. Він займає невелику площу, яка вимірюється одиницями гектарів⁷. Штаб багатонаціонального корпусу "Північ-схід" Щецині налічує у мирний час біля 220 штабних офіцерів та працівників. Площа, яку він займає, також вимірюється одиницями гектарів⁸.

Вірогідне місце базування перехоплювачів третього позиційного району протиракетної оборони США призведе до появи на півночі Польщі об'єкту, який займатиме площу кілька сот гектарів і налічуватиме кілька сотень персоналу, причому власне місце базування перехоплювачів займатиме площу менше гектара⁹.

Інформація щодо іноземної військової присутності в країнах Карпатського регіону представлена на рис. 1.

Росія неодноразово заявляла, що розміщення військових об'єктів США і НАТО у Східній Європі порушує досягнуті раніше домовленості і власні декларації НАТО, зроблені у зв'язку з підписанням Основного акту Росія-НАТО у 1997 році¹⁰. Між тим, аналіз цих документів дозволяє стверджувати, що Альянс декларував відмову від розміщення *суттєвих* сил та інфраструктури на території нових членів, однак не відмову як таку (за виключенням ядерної зброї). Як було показано, об'єкти, розміщені або

⁷ Fact Sheet on The Joint Force Training Centre.
http://www.jftc.nato.int/General%20Information/Fact_sheet.htm

⁸ Multinational Corps Northeast eadquarters' Organisation.
http://www.mncne.pl/?menupage=p_article.browse&root=6375d68b7ca97b0ed809d6106721a128&category_id=dec167cae3d3363a5647a88a8c5932cb

⁹ Proposed U.S. Missile Defense Assets In Europe. Missile Defence Agency. US Department of Defence. 2007, p.4. <http://www.mda.mil/mdalink/pdf/euroassets.pdf>

¹⁰ Final Communiqué of the Meeting of the North Atlantic Council in defence ministers session, Brussels', 18 Dec. 1996. <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-172e.htm> ; Statement by the North Atlantic Council, Brussels, 14 Mar. 1997. <http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-027e.htm>; Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation, Paris, 27 May 1997. <http://www.nato.int/docu/basicxt/fndact-a.htm>

заплановані до розміщення у Польщі і Румунії або не є суттєвими силами (значно поступають ЧФ РФ за бойовим потенціалом), або не є силами НАТО (американські сили, що не включені до системи колективного планування оборони Альянсу).

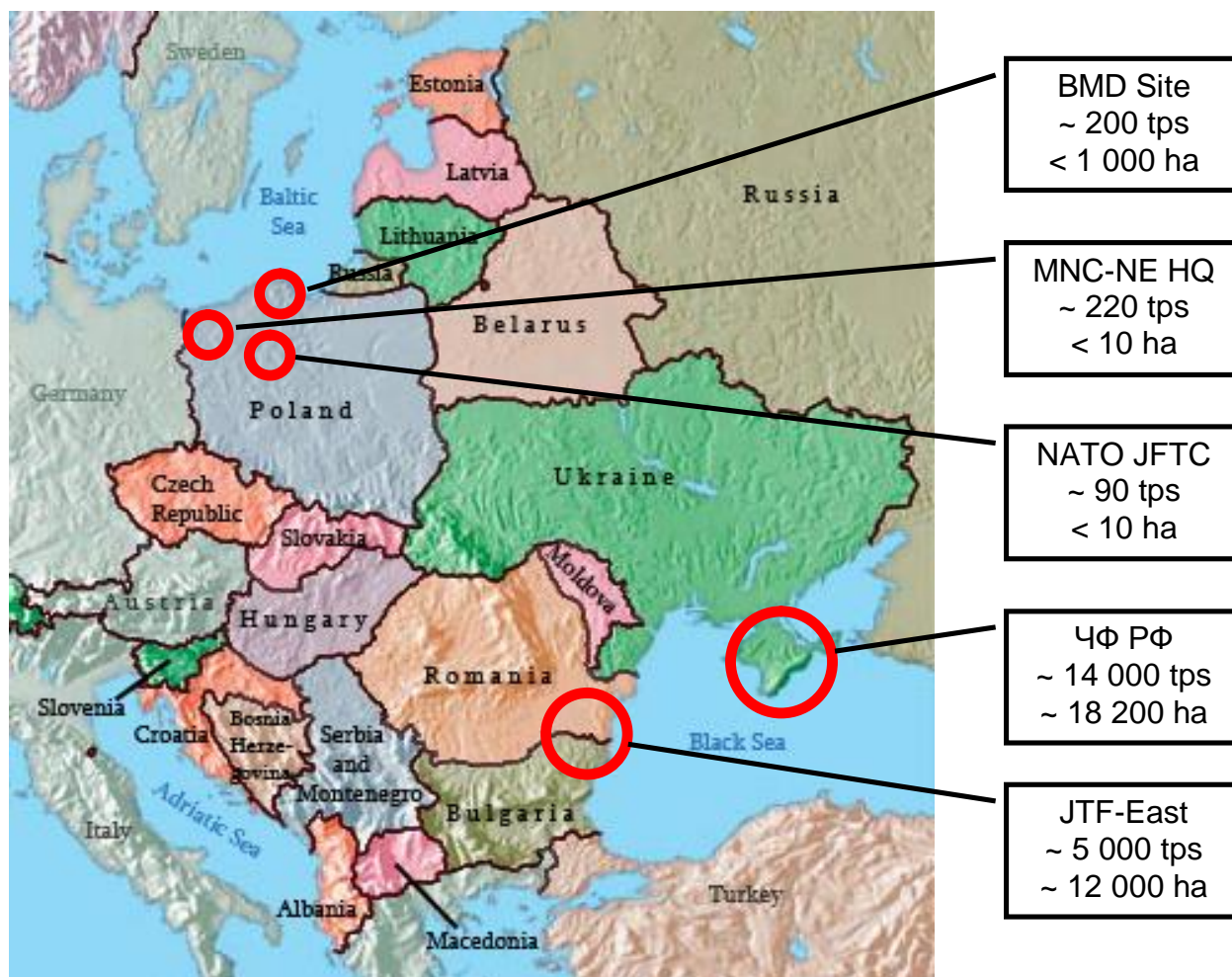

Рис. 1. Іноземна військова присутність в країнах Карпатського регіону.

Окрім відмінностей за військовими параметрами між об'єктами США і НАТО в Польщі і Румунії з одного боку, і об'єктами ЧФ РФ в Україні з іншого існують і важливі відмінності за юридичними і політичними умовами базування.

По перше, військові об'єкти у Східній Європі розгорнуті у рамках системи колективної оборони, що спирається на Північноатлантичний договір 1949 року. На відміну, базування ЧФ РФ в Україні не спирається на будь яку систему

колективної оборони. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією¹¹ не містить положень про колективну оборону і не може створювати таку ж основу для військової співпраці, як Північноатлантичний договір. Відтак російська військова присутність в Україні є використанням її території для реалізації виключно російських інтересів.

По-друге, і США і НАТО чітко декларували стратегічні завдання, які покладаються на їх сили і засоби у Східній Європі. Зокрема, метою розгортання Оперативно-тактичних сил "Схід" Європейського командування США є забезпечення проекції сили на азійські театри воєнних дій, позиційного району ПРО у Польщі — протидія ракетній загрозі з боку Ірану. З обґрунтованістю цих цілей можна погоджуватись або ні, однак вони чітко проголошені. Натомість цілі і задачі Чорноморського Флоту у Криму ніяк Росією не визначаються, окрім як "для підтримання стабільності". У цьому зв'язку варто зазначити, що підтримання стабільності за допомогою військових формувань, що базуються на чужій території — функція суто колоніальна.

Таким чином, порівняння масштабів, форм і умов іноземної військової присутності в країнах Карпатського регіону дозволяє зробити висновок, що вони кардинально відрізняються для України і для країн – членів НАТО. Російська військова присутність в Україні не має воєнно-стратегічного обґрунтування, політичної основи і сучасної юридичної бази. В таких обсягах і формах вона не може служити інтересам України.

Зазначене пояснює наполегливість, з якою Україна ставить на порядок денний питання припинення базування ЧФ РФ у Криму з 2017 року. Це власний інтерес України, не пов'язаний з планами щодо вступу у НАТО. Керівництво Альянсу неодноразово заявляло про відсутність зв'язку між двома цими питаннями.

Будь яка іноземна військова присутність в Україні є небажаною, тим більше у такій формі, яка має місце з ЧФ РФ. Тому національний інтерес

¹¹ ратифіковано Законом України № 13/98-ВР від 14 січня 1998 року.

України полягає не тільки у позбавленні від такої присутності у майбутньому, але й приведенні наявної російської присутності до цивілізованих європейських норм.